

lim Sabit (Şibay), Hamdullah Suphi (Tanrıöver) dergide yazan diğer isimlerdir. Tefrika edilen eserler arasında Halide Edip'in (Adıvar) *Mev'ud Hüküm* romanı, Yakup Kadri'nin *Erenlerin Bağından* adlı denemeleri, Ahmed Râsim'in *Meşrutiyet Tarihi-Mukaddematı* yanında *İlyada* (Leconte de Lisle), *Beyaz Geceler* (Dostoyevski) gibi çeviri eserler de bulunmaktadır. Dostoyevski'nin *Ölümler Evinin Hatıraları* adlı eserinin çevirisi derginin ilâvesi olarak verilmiştir. Dergi biri Çanakkale muharebeleri (1334 r./1918), diğeri Bursa için (1 Mayıs 1923, nr. 75) iki özel sayı hazırlamıştır. Çanakkale özel sayısının yeni harflerle iki ayrı baskısı yapılmıştır (haz. Muzaffer Albayrak, İstanbul 2006; haz. Ayyhan Özyurt – Murat Çulcu, İstanbul 2006). Genellikle orta sayfada olmak üzere dergide fotoğraf ve resim gibi çok sayıda görüntü malzemesine de yer verilmiştir. *Yeni Mecmua* üzerine Bilal Kırımlı, Sebattin Küçük, Zehra Yamaç gibi araştırmacılar yüksek lisans tezi hazırlamıştır.

Yeni Mecmua adıyla çıkan ikinci derginin ilk sayısı 5 Mayıs 1939'da yayımlanmıştır. Sahibi A. Cemal, mesul müdürü M. Faruk'tur. Derginin 12 Ağustos 1941'de çıkan 120. sayısından sonra bir süre daha yayımını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Dönemin magazin dergileri formatında bol fotoğraflı çıkarılan derginin fikir, sanat, edebiyat ve tarih alanlarında Peyami Safa, Nurullah Ataç, Sait Faik Abasıyanık, Kenan Hulusi Koray, Hakkı Süha Gezgin, Ömer Rıza Doğrul, Mahmud Yesâri, Sermet Muhtar Alus, Selâmi İzzet Sedes, Vâlâ Nurettin (Vâ-Nû), Nizamettin Nazif Tepedelenioğlu, Refik Halit Karay gibi isimlerin bulunduğu yazı kadrosuna röportajlarıyla Hikmet Feridun Es, çizgileriyle Ramiz Gökçe ve Ratip Tahir Burak gibi imzalar da katılmıştır. Peyami Safa "Haftadan Haftaya", Nurullah Ataç "Münekkit Gözüyle" başlıkları altında yazılar yazmış, Sermet Muhtar Alus, seri halinde devam eden yazılarında eski İstanbul'un gündelik hayatını ve bazı âdetlerini konu edinmiştir. Hakkı Süha Gezgin'in "Edebî Portreler" başlığı altında çoğu dönemin yaşayan şair ve yazarlarının ele alındığı yazıları ilgi uyandırmış, bazı tartışmalara da yol açmıştır (bu yazılar *Edebî Portreler* adıyla Beşir Ayvazoğlu tarafından 1997'de kitap haline getirilmiştir). Tefrika yazılar arasında Refik Halit'in "Sürgün", Peyami Safa'nın (Server Bedi imzasıyla) "Kanlı Güller", Sait Faik'in "Medârîmaîşet", Vâ-Nû'nun "Vurgun Peşinde" romanlarıyla Mehmet Zeki Pakalın'ın "Tanzimat'tan Cumhuriyete Kadar

Sadrazamlar"ı da yer almaktadır. Sait Faik Abasıyanık, Kenan Hulusi Koray, Server Bedi, Refik Halit Karay hikâyeleriyle dikkat çeken imzalarıdır. Bir süre yazılarıyla dergiye katılan Necip Fazıl Kısakürek'in "Senfoni" (Çile) şiiri şairin yeni eseri olarak önce kendisiyle yapılan bir röportajla tanıtılmış, üçüncü sayıdan itibaren dört bölüm halinde arka arkaya yayımlanmıştır. Mahmud Yesâri ve Refik Halit Karay bazı yazılarında matbuat hatıralarından söz etmiştir. Ömer Rıza Doğrul "Mehmet Âkif", "Ubeydullah Efendi", "Galile", "Tolstoy", "Mûsâ" gibi çoğu "kitleleri sürükleyen büyük dehaler"i konu alan, Nurullah Berk Türk süsleme sanatlarından bahseden ya da "asker ressamı" başlığını taşıyan sanat yazılarıyla dikkat çekmektedir. İbnülemin Mahmud Kemal, Refik Halit Karay, Halit Ziya Uşaklıgil, M. Fatin Gökmen, Yakup Kadri Karaosmanoğlu kendileriyle röportaj yapılan yazar ve bilim adamlarıdır. Bunlara Manisa Tarzani gibi bazı renkli simalar da eklenebilir. Dergide dikkat çeken diğer yazılar arasında Sabiha Zekeriya Sertel ve Eşref Edip'in (Fergan) "Fikret-Âkif Davası Nedir?", Anđan Giz'in "Türk Tarih ve Edebiyatında Londra" yazılarıyla Kaya Bilgegil'in "Güz" şiiri sayılabilir. "Bir Roman", "Haftanın Kitapları" gibi köşeler yanında sinema ve tiyatroya ayrılan sayfalar da bulunmaktadır. Münir Nurettin Selçuk'un oynadığı "Allah'ın Cenneti", "Kahveci Güzeli" ile Mahmud Yesâri'nin bir eserinden çekilen "Akasya Palas" filmleri bu sayfalarda tanıtılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yahya Kemal Beyatlı, *Siyasî ve Edebî Portreler*, İstanbul 1986, s. 17-19; Sebattin Küçük, "Yeni Mecmua Üzerine Bir İnceleme", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sy. 7, Sivas 1998, s. 191-211; Necdet Ekinci, "İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Geçiş Sürecinde Bilimsel Türkcülük Çabalanna Bir Örnek: Yeni Mecmua", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, sy. 11, İstanbul 2001, s. 137-162; "Yeni Mecmua", *TDEA*, VIII, 584-585.

ÂLİM KAHRAMAN

YENİ OSMANLILAR CEMİYETİ

1865-1876 yılları arasında
Osmanlı aydınlarının idareye karşı
oluşturduğu muhalif topluluk.

Devletin bütünüyle yeniden yapılanması ve kurumlarının çağdaş ihtiyaçlara cevap verebilecek hale getirilmesi zarureti Tanzimat devri denilen dönemin (1839-1876) en önemli meselesini teşkil etmiştir. Bu yapılanmada, siyasal anlamda temel kanunların hazırlanması ve nihayet Avru-

pa örneğinde bir anayasa ilânıyla devletin meşrutî parlamenter bir idareye kavuşturulması bazı kesimler tarafından ana hedef olarak belirlenmekle birlikte, bunun geniş topraklar üzerindeki yayılımının etnik ve dinî farklılıkları bir arada tutma siyasetine uygun düşüp düşmeyeceği üzerinde ciddi bir şekilde durulmuş olduğu söylemek mümkün değildir. Aynı husus, dönemin aydınlarının dillerinden düşürmedikleri hürriyet söyleminde de kendini göstermiş, bu arada, Avrupa'da toplum katmanlarının ancak uzun zamanların zorlu mücadelelerinden sonra kendi toplumsal ve siyasal yapılarından çağdaş bir netice çıkarabildikleri hususu göz ardı edilmiştir. Bir diğer hayranlık konusu olan medeniyet tanımlaması hürriyet ve anayasa ile yönetilenin bir sonucu gibi algılanmış, Osmanlı aydınları üzerinde derin ruhsal eziklikler doğuran Avrupa'ya mahsus bir üstünlük simgesi olarak ele alınmıştır. Gözlemlenen uygarlığın devletin mevcut yapısına uygunluğu sorgulanmamış, bu doğrultudaki uygulamaların devleti "âbâd" veya "berbâd" edeceği üzerinde fazla durulmamış ve yaşanan hayranlık hâlesi içinde onun "tek dişi kalmış bir canavar" olduğu, ancak imparatorluğun nihai tasfiyesiyle örtüşen bir zaman dilimi içinde idrak edilebilmiştir. Yeni Osmanlılar'ı bu değerleri devletin kurtuluşu için zaruri gören bir fikrî akımın temsilcileri, imparatorluğun -hiç olmazsa müslüman kesimi için- belirli görüşlere sahip ilk "ideologları" diye tanımlamak mümkündür. Ancak bir arada anılan isimler arasında birbiriyle örtüşen bir düşünce beraberliği yoktur ve âhenkli bir grup ve resmî bir kuruluş olma kabiliyeti de tartışmalıdır (Berkes, s. 269 vd.; Mardin, *The Genesis of Young Ottoman Thought*, s. 397; TCTA, VI, 1698-1701).

Beşerî coğrafyası içinde kendine özgü bir yapısı bulunan imparatorluğun, bilhassa hürriyetçi ve milliyetçi akımların etkisiyle ayrılma eğilimi ve mücadelesi içine giren geniş bir hıristiyan nüfusa sahip olması durumu, Tanzimat döneminin önde gelen devlet adamlarından Mehmed Emin Âli ve Keçecizâde Fuad paşaların göz önünde tutmak zorunda kaldıkları en önemli husus olmuştur. Özellikle 1856 Islahat Fermanı'ndan sonraki dönem içinde ortaya çıkan iç kargaşa ve dış müdahaleler reformların sıkı bir idare altında uygulanmasını kaçınılmaz kılmaktaydı. İleride Yeni Osmanlılar diye anılacak olan aydınların muhalefeti bu noktada kendini göstermiş ve hükümdardan ziyade hükümete, özellikle de Fuad Paşa'nın vefatından sonra

(1869) dizginleri sıkıca tek başına elinde tutan Âli Paşa'ya yönelmiştir. Bu ikilinin hürriyetçi ve anayasal hareketleri ülke çarları ile uyumsuz ve tehlikeli gören, ancak şartların teşekkül etmesi halinde uygulanmak üzere bunları zamana bırakan siyaset anlayışlarına karşı çıkmıştır. Tanzimat önderlerinin önce vatandaşların imparatorluğun muhafazası fikrinde birleştirilmesi, bir Osmanlı milleti oluşturulması, vatandaşların mahallî yönetimler vasıtasıyla devlet idaresine katılmaya alıştırılması, nihayet bunların seçecekleri temsilcilerle merkezde bir meclisin açılması aşamasına geçilmesiyle ilgili düşüncelerinin genel şartlar çerçevesinde çok daha gerçekçi bir reform siyaseti teşkil ettiğinde şüphe yoktur. Öte yandan benzer yapısal şartlar içinde bulunan komşu Avusturya ve Rusya'daki aydınların liberal istekleri ve muhafazakâr idarenin reformlar karşısındaki tutumunun Tanzimat ricâlerinden pek de farklı olmadığı hususunun, Avrupa'daki durum hakkında oralarda yaşama olarak fikir edinmeleri umulan muhalifler tarafından açıkça görülmesi beklenirdi. Ancak bunlar, Avrupa deyince yalnızca yaşamlarının bir kısmını geçirdikleri Fransa'yı anladıklarından bu konuda bilgisiz kalmışlardır.

Anayasa ilânı ve bir parlamento açılması fikri etrafında toplandığı iddia edilen, genelde yaş itibarıyla de genç olan Tanzimat dönemi aydınları, kendilerine atfedi-

len her türlü eylem ve çağdaş fikir örgüsü içinde tarihte seçkin bir yer işgal ettiklerinde şüphe bulunmamakla beraber bunların Yeni Osmanlılar adıyla anılan bir cemiyet şeklinde ne zaman, nerede ve kimler tarafından kurulduğu, konuyla ilgili yetersiz kaynakların çeşitli ve birbirine ters düşen kayıtlarından ötürü tartışmalıdır ve mensuplarının önde gelenleri dışında diğerlerinin faaliyetleri de yeterli kadar açığa kavuşturulamamıştır. Dolayısıyla mevcut kaynaklardaki bilgilerin umumiyetle yapılageldiği gibi sorgulanmadan kullanılması sakıncalıdır. Cemiyet mensuplarının çoğunlukla dönemin önde gelen edebiyatçılarından meydana gelmesi konuyu tarihçilik sahasından belirli ölçüde uzaklaştırmış, bu isimler yazdıkları eserlerle edebiyatçıların uğraşısına malzeme teşkil etmişlerdir. İlgili belge ve kaynak kıtlığı, Yeni Osmanlılar'ın kuruluş efsanesi halinde anlatılanların büyük kısmının, konunun ana kaynağı ve tanıdığı sayılan Ebüzziyâ Mehmed Tevfik'in *Yeni Osmanlılar Tarihi*'ne dayandırılmasına yol açmıştır; ancak buradaki bilgilerin ilişkili durumu eserin kaynak olarak güvenilirliğine gölge düşürmektedir. Ebüzziyâ Tevfik cemiyetin kuruluşunu, İstanbul'da Belgrad ormanında Nâmık Kemal'in de katıldığı bir kır gezisinde veya cemiyetin önemli isimlerinden Sağır Ahmed Beyzâde Mehmed Bey'in (Sadrazam Mahmud Nedim Paşa'nın yeğeni) evindeki toplantıda olmak üzere iki farklı anlatımla açıklar (1865). Ebüzziyâ'daki bilgi kargaşası Kaya Bilgegil tarafından çözümlenmiş, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin aslında Avrupa'da kurulduğu (1867) ve Belgrad ormanındaki toplantıda teşkil edilen cemiyetin Fransızca "misyon" anlamında "meslek" adını taşıdığı tesbit edilmiştir (*Yeni Osmanlılar*, s. 355-356; Koray, XLVII/186 [1984], s. 565-567; Onaran, s. 291 vd.). Cemiyetin kurucuları olarak Sağır Ahmed Beyzâde Mehmed Bey ve arkadaşları Menâpîrzâde Nûri ve Kayazâde Reşad beyler gösterilmektedir. Ancak bunların, herhangi bir siyasî programa sahip olmaktan ziyade genelde bilhassa gazeteler üzerindeki sıkı denetimi ve bunların kapatılması sebebiyle Âli Paşa'ya karşı duydukları hoşnutsuzluğun etkisiyle bir araya geldikleri var sayılmaktadır. 1867 Haziranında Veli Efendi çayırındaki toplantıda alınan karar doğrultusunda hükümet toplantı halindeyken Bâbü'lî'yi basma, Sadrazam Âli Paşa'yı öldürüp yerine o sıralarda Trablusgarp valiliği yapan Mahmud Nedim Paşa'yı getirme hazırlığı içinde buldukları hususu, bu durum karşısında

telâşa kapılan cemiyet mensuplarından Subhipaşazâde Âyetullah Bey'in kararı ifşa etmesi üzerine ortaya çıkmıştır. Ciddi bir hazırlık içinde olmadıklarının yanı sıra niyetlendikleri işin uygulanma kabiliyetinin de bulunmadığı açık olan bu suikast planını, başlatılan kovuşturma sayesinde arşiv belgeleri ışığında takip etmek mümkündür. Hadisenin öğrenilmesi üzerine Mehmed, Nûri, Reşad beyler yurt dışına kaçmak zorunda kalmış ve daha sonra gıyaben idama mahkûm edilmiştir (Bilgegil, 50. Yıl Armağanı, II, 370-401). Aynı şekilde fakat bu hadiseden bağımsız olarak *Tasvîr-i Efkâr*'da yazan Nâmık Kemal ve *Muhbir* gazetesinde çıkan yazıları sebebiyle Ali Suâvi ile Ziyâ Bey (Paşa), hükümetin sert önlemlerine hedef teşkil ettiklerinden Mustafa Fâzıl Paşa'nın davetini kabul ederek yurt dışına çıkmışlar ve 30 Mayıs 1867'de Paris'e varmışlardır (Çelik, *Ali Suavi*, s. 92). Yapılan bir değişiklik Mısır'daki veraset hakkı elinden alınan (1866), buna karşılık Hidiv İsmail Paşa'nın kendisine büyük bir tazminat ödediği kardeşi Mustafa Fâzıl Paşa, Fransa'ya gelen muhalifleri himaye etmiş ve kendilerini paraca desteklemiştir. Paşanın genç muhaliflerle daha önceden irtibat kurduğuna dair kuvvetli kanıtlar mevcuttur (Berkes, s. 274). Nitekim Paris'te Sultan Abdülaziz'e hitaben yayımladığı açık mektubun Türkçe tercümesinin (Mart 1867), henüz İstanbul'da bulunan Nâmık Kemal'in üslubunun kendisini ele vereceği endişesiyle Sâdullah Bey (Paşa) tarafından yapılması (Akyıldız, s. 7, 250-263) böyle bir bağlantıya işaret etmektedir.

31 Ağustos 1867'de Londra'da Mustafa Fâzıl Paşa'nın parasal desteğiyle Ali Suâvi tarafından çıkarılan *Muhbir* gazetesi kendilerine Yeni Osmanlılar tanımlaması yakıştırılan muhaliflerin sesi olmuştur. Aslında XIX. yüzyıl boyunca Avrupa'da monarşik idarelere karşı çıkarılan için kullanılmış bir tabir olan yeni / jön (jeuns) nitelemesi, daha sonraki dönemlerde genelde monarşi karşıtlığı kastedilmemekle beraber Osmanlı aydın muhalefetine tanıtılmasının ayrılmaz bir sıfatı haline gelmiştir. Bu genç muhalifler kendilerini, bazan da Türkistan'ın erbâb-ı şebâbı veya o zamanlar "vatan" karşılığında kullanılan hamiyet kelimesiyle ifade edilen İttifâk-ı Hamiyet gibi adlarla da tanıtmışlardır ki bu kelime "patriotic alliance" şeklinde tercüme edilmiştir (Mardin, *The Genesis of Young Ottoman Thought*, s. 10). Yeni Osmanlılar'ın bir cemiyet halinde kurulduğuna ve nizamnamesine dair herhangi

Yeni Osmanlılar'ın Avrupa'da çıkardıkları *Muhbir* ve *Hürriyet* gazetelerinin başlıkları

bir belgenin mevcut olmadığına dair yapılan açıklamaların yeni araştırmalar karşısında artık dayanağı kalmamıştır. Avrupa seyahati esnasında (1867) Sultan Abdülaziz'e yanaşan ve kendini affettirerek geri dönme izni alan Mustafa Fâzıl Paşa'nın bu gençleri kendi siyasî hesaplaşması için kullanmaya ve el altında tutmaya çalıştığı bilinmektedir. Paşa, Sultan Abdülaziz'in arkasından İstanbul'a dönmeden önce Baden Baden'de Ziyâ Bey, Nâmık Kemal ve Çapanzâde Âgâh Efendi'den başka içlerinde bazı yabancıların da bulunduğu muhaliflerden teşekkül eden küçük bir heyetle 30 Ağustos 1867 tarihinde yaptığı toplantıda on üç maddelik nizamnâmesiyle beraber Genç Türkiye (Jeune Turquie) cemiyetini kurmuştur (Çelik, *TT*, XVIII/108 [1992], s. 327). Terim kargaşasını önlemek ve II. Abdülhamid devri muhalefet hareketini simgeleyen Jön Türkler (Juenes Turcs) tanımlamasından ayırmak üzere ismi Yeni veya Genç Osmanlılar diye tercüme edilmesi gereken (Davison, s. 173; ayrıca bk. Sungu, s. 777) bu cemiyetin nizamnâmesinde, Mustafa Fâzıl Paşa'nın Sultan Abdülaziz'e hitaben neşrettiği açık mektupta öngördüğü reformların yapılması ve baskıcı bir idare sürdürmekte olan siyasî sistemin ortadan kaldırılması esas amaç olarak gösterilmekteydi. Rusya'nın etkisinden kurtarılmalı için hristiyan halka geniş hürriyetler verilmesi maddesi herhalde Avrupa'nın muhabbetini çekmeyi hedeflemekteydi. Diğer maddelerde iş bölümü ve görevlendirilen kişilerin belirlenmesi yer almaktaydı; nizamnâmenin 9. maddesi gizli tutulmuştu. Bu maddenin amaca ulaşmak için silâhlî örgütlenmeye işaret ettiği tahmin edilmekle beraber (Çelik, *TT*, XVIII/108 [1992], s. 327) bunun Şehzade Murad Efendi ile irtibat kurma ve ortak çalışma gibi bir hususa değinmesi daha mümkündür. Nitekim II. Abdülhamid, Sultan Abdülaziz devrinde cereyan eden bu olaylar hakkında yakınlarından Besim Bey'e yazdığı, Yıldız evrakı arasında bulunarak yayımlanan notlarında (İbnülemin Mahmud Kemal, XVI/14 [1926], s. 90-91), Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin Murad Efendi'nin bilgisi dahilinde ve saltanatı ele geçirmek maksadıyla ve onun teşvikiyle faaliyet gösterdiğini, hatta Sağır Ahmed Paşazâde Mehmed Bey'in Murad Efendi tarafından gönderildiğini ve bizzat kendisine de gelecek niyetlerini ifşa ettiğini ileri sürmüştür (*Mufassal Osmanlı Tarihi*, VI, 3136, 3138). Nizamnâmenin 11. maddesi, Mustafa Fâzıl Paşa'nın İstanbul'da bulunmasının cemiyet faaliyetleri açısından gerekli görül-

mesi halinde kendisine dönme izni verilmesi için çalışılacağı belirtilmesi, paşanın böyle bir izni Avrupa seyahati esnasında Sultan Abdülaziz'den almış olmasından ötürü açık bir çelişkidir. Paşa cemiyetin faaliyetleri için senelik 300.000 frank tutarında büyük bir tahsisat ayırmıştı.

Cemiyet içinde yer aldığı ileri sürülen kişiler arasında bir düşünce ve amaç birliğinden söz etmek mümkün değildir. Bunların önde gelen isimleri, Mustafa Fâzıl Paşa'nın Sultan Abdülaziz ile arasını düzeltmesinden sonra maddî sıkıntı içine düşmüş ve muhalefetten vazgeçerek yurda dönmek zorunda kalmıştır. Buna rağmen paşa ihtiyaten elindeki imkânı muhafaza etmeyi sürdürmüştü ve Londra'da haftalık olmak üzere ilk sayısı 29 Haziran 1868'de çıkarılan *Hürriyet* gazetesinin masrafları için gereken parayı tahsis etmiştir (Koray, XLVII/186 [1984], s. 578). *Hürriyet* 63. sayısına kadar (Eylül 1869) Nâmık Kemal ve Ziyâ Bey'in, Nâmık Kemal'in bu tarihten itibaren ayrılması üzerine yalnızca Ziyâ Bey'in idaresinde sert bir muhalefet yürütmüş ve 23 Haziran 1870'te Cenevre'de çıkan 100. ve son sayısına kadar muhalefetine devam etmiştir (Czygan, s. 76). *Hürriyet* gazetesini etrafında toplanan muhalif gruptan ilk ayrılan İstanbul'daki meslek kuruluşunun önderi Sağır Ahmed Paşazâde Mehmed Bey'dir. Daha ziyade bir eylem ve macera adamı olan Mehmed Bey bu hareketi yetersiz ve eylemsiz bulmaktaydı. Sultan Abdülaziz'e bir suikast tasarladığını, İsviçre'de Hüseyin Vasfi Paşa ile çıkardığı *İnkılâp* adlı gazetede yayımlanan bir makalesinde dile getirmiştir (Bilgegil, *Yakın Çağ Türk Kültürü ve Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, s. 437-438). Mehmed Bey 1870-1871 savaşında Fransız ordusunda Almanlar'a karşı gönüllü olarak savaşmıştır. Londra'da *Muhbir*'i çıkaran Ali Suâvi ise gruptan erken ayrılan diğer radikal tiplerden biridir. Paris elçiliği memurlarından Kânipaşazâde Ahmed Rifat Bey gibi kişisel beklenti ve özel hesaplarla muhalif gruba katılanlar da bu sebepler ortadan kalktıkça ayrılırlar. Nâmık Kemal, babasına yazdığı Aralık 1869 tarihli bir mektupta ülkü ve ilkesi olmayan bu kişiler yüzünden güvenilecek adam yokluğundan serzenişte bulunur (Kuntay, I, 563; Koray, XLVII/186 [1984], s. 579). Nihayet kendisi de Âlî Paşa'dan izin alıp 24 Kasım 1870'te İstanbul'a döner. Âlî Paşa ile barışan, ancak eline bakan muhalifleri ve finanse ettiği gazeteyi kardeşi Hidiv İsmâil Paşa aleyhine neşriyatta bulunmak amacıyla tutmak isteyen

Mustafa Fâzıl Paşa'nın siyasî aleti olmayı kabul eden Ziyâ Bey 84. sayıya kadar Londra'da *Hürriyet*'i çıkarmaya devam eder. Âlî Paşa aleyhindeki neşriyatı için Londra'daki Osmanlı elçiliğinden yapılan şikâyet üzerine 88. sayıdan itibaren gazeteyi kapatarak İsviçre'ye kaçmak zorunda kalır. Burada (Cenevre) *Hürriyet*'in son on iki sayısını taş basması halinde yayımlanmaya çalışır. Neticede Âlî Paşa'nın vefatı üzerine sadrazam olan Mahmud Nedim Paşa'nın ilân ettiği genel aftan istifadeyle yurda döner (1871). Ali Suâvi'nin de gelmesiyle (Kasım 1876) Yeni Osmanlılar muhalefetine yurt dışındaki etkinliği sona erer. Hareketin önde gelen isimleri, ilk sadâretinden (Temmuz 1872) itibaren önder kabul ettikleri Midhat Paşa'nın etrafında toplanmaya başlarlar. Yurt içinde Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve V. Murad'ın tahta çıkarılmasıyla (30 Mayıs 1876) gelişecek olan siyasî hadiselerde ve bir anayasa ilân edilmesi aşamasında (23 Aralık 1876) tarihsel rollerini oynamaya devam ederler.

Avrupa'da geçirdikleri zaman içinde Yeni Osmanlılar ne bir siyasî ve sosyal parti olabilmiş ne de aralarından görüş birliğine varabilmişlerdir (Koray, XLVII/186 [1984], s. 581). Tesadüfen bir araya gelmiş ve teker teker dağılıp gitmişlerdir. Kendilerine biçilen simgeselliğin, hürriyet ve anayasa (nizâmât-ı esâsiyye) isteklerinde ve bir şûrâ-yı ümmet (parlamento) açılması taleplerinde, bunları imparatorluğun kurtuluşu için zorunlu görmelerinde ve bu görüşlerin fikir ve eylem bakımından kendilerinden daha etkin olan daha sonraki hâlefleri (Jön Türkler) tarafından aynen tekrar edilmesinde yattığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla Yeni Osmanlılar'ı tarihte yaşatan ve önemli kılan aynı esasların peşinde koşan ardıllarının kazandığı başarıdır. 1876 anayasasının ilânının ve bunun 1908'de tekrar yürürlüğe girmesinin, Abdülaziz'in tahttan indirilmesi gibi II. Abdülhamid'in sıkı idaresine de son verilmesinin ve saltanattan uzaklaştırılmasının Jön Türkler'in bir başarısı gibi görülmesi bu ilk muhalifleri unutulmaz kılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

A. D. Mordtmann, *İstanbul ve Yeni Osmanlılar: Bir Osmanlı'dan Siyasi, Sosyal ve Biyografik Manzaralar* (trc. G. Habermann-Songu), İstanbul 1999, s. 153-168; Ebüzziyâ Mehmed Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi* (s.nşr. Şemsettin Kutlu), İstanbul 1973; Hilmi Ziya Ülken, "Tanzimat-ı Sonra Fikir Hareketleri", *Tanzimat I*, İstanbul 1940, s. 757-775; İhsan Sungu, "Tanzimat ve Yeni Osmanlılar", a.e., s. 777-857; Midhat Cemal Kuntay, *Nâmık Kemal (Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında)*, İstanbul 1944, I, tür.yer.; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1963, VI, 3133-

3318; R. H. Davison, *Reform in the Ottoman Empire: 1856-1876*, Princeton 1963, s. 172-233; Ni-yazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul, ts. (Doğu-Batı Yayınları), s. 269-297; M. Kaya Bilgegil, "Türkiye'de Bazı Yeni Osmanlılarla Yeni Osmanlı Taraftarlarının Bir Millet Meclisi Kurma Teşebbüsü", *50. Yıl Armağanı: Genel Konular*, Erzurum 1973, II, 341-401; a.m.f., *Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I: Yeni Osmanlılar*, Ankara 1976, tür.yer.; İsmail Doğan, *Tanzimatın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi*, İstanbul 1991, s. 196-208; Hüseyin Çelik, *Ali Suavi ve Dönemi*, İstanbul 1994, tür.yer.; a.m.f., "Mustafa Fazıl Paşa ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin Tüzüğü", *TT*, XVIII/108 (1992), s. 326-328; Şerif Mardin, *The Genesis of Young Ottoman Thought*, Syracuse 2000, tür.yer.; a.m.f., "Yeni Osmanlılar ve Siyasî Fikirleri", *TCTA*, VI, 1698-1701; Fazlı Arabacı, *Yeni Osmanlıların Dini ve Siyasî Görüşleri*, Ankara 2004; Burak Onaran, *A Bas le sultan. La conjuration de Kuleli (1859) et l'organisation Meslek (1867). Les Premières tentatives de détronement après l'abolition des janissaires* (doktora tezi, 2009), Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, s. 291-411; Ali Akyıldız, *Sürgün Sefir Sadullah Paşa*, İstanbul 2011, s. 7, 250-263; Christiane Czygan, *Zur Ordnung des Staates: Jungosmanische Intellektuelle und ihre Konzepte in der Zeitung Hüriyet (1868-1870)*, Berlin 2012, tür.yer.; İbnülemin Mahmud Kemal, "Abdülhamid-i Sâni'nin Notları", *TTEM*, XVI/14 (1926), s. 90-91; Enver Koray, "Yeni Osmanlılar", *TTK Belleten*, XLVII/186 (1984), s. 563-582. KEMAL BEYDİLLİ

YENİ SARAY

(bk. TOPKAPI SARAYI).

YENİ TÜRK MECMUASI

Fikrî, siyasî, edebî aylık dergi.

İstanbul Eminönü Halkevi tarafından Ekim 1932'den Nisan 1943'e kadar 125 sayı yayımlanmıştır. Yazı işleri müdürlüğü başta adı belirtilmeden Abdülhak Hâmid tarafından yürütülmüş. Bu görevi 46. sayıda Agâh Sırrı Levend, 95. sayıdan sonra Yavuz Abadan üstlenmiştir. İlk sayıda yer alan "Bu Mecmua Niçin Çıkıyor?" başlıklı yazıda, inkılâp ve insanlık idealini kalplerinde duyan mütefekkir muharrirlerin yazıları için bir kürsü olacağı söylenen derginin Türk dimağını müsbet ilmin mantığını kavrayacak hale getirme, ilim mantığını yayma ve propagandasını yapma gibi amaçları sayılır. Millî hayatın önemine vurgu yapılarak oradan beslenen ve insanın en büyük kuvveti olan his ve temayüllerin sanatkar eliyle ifade edildiğinde yepyeni heyecanlar vücuda getireceği belirtilir. Millî hayatın ise millî tarihten kuvvet alacağı ifade edilir. Yeni bir insan ve toplum mo-

delini hedefleyen dergide başta siyaset, iktisat, dil, edebiyat, tarih, felsefe, terbiye, ilim, kültür, mimari, resim, tiyatro olmak üzere hemen her alanda yazılara yer verilmiş, şiir ve hikâyeler yayımlanmış, "ecnebi edebiyatı", "kitâbiyat", "ilim hareketleri" gibi sayfalar açılmış, "Evimizde Çalışmalar" başlığı altında halkevinin faaliyetleri duyurulmuştur. Özellikle dil kurultaylarının yapıldığı aylara rastlayan sayılarda dil konulu yazıların öne çıktığı görülmektedir.

Seri halinde yayımlanan yazılar arasında Hikmet Turhan Dağlıoğlu'nun "İstanbul Mezarları", "Geçmiş Asırlarda İstanbul Hayatı", "İstanbul Bibliyografyası"; Şerif Hulusi'nin "Bibliyografi 1930-1934 Seneleri Türkiyat Neşriyatı", "Avrupa Matbuatı"; Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun "Türklerde Aile İçtimaiyatı"; Raşit Gökdemir'in "Osmanlı Devletinin Malî Ahvalı"; Hüseyin Namık Orkun'un "Türk Tarihinin Yardımcı İlimlerinden Paralar Bilgisi, Armalar Bilgisi, Kitâbeler Bilgisi" adlı çalışmaları dikkat çekmektedir. Naci Yüngül'ün Ch. Diehl'den tercüme ettiği "Bizans" ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "M. Test'le Geçirdiğim Gece" tefrika halinde yayımlanan çeviri yazıdır. Sabri Esat Siyavuşgil'in Jean Piaget'den yaptığı çeviri "İçtimai Hayat ve Çocuk Düşüncesi" başlığıyla çıkar. Dergide İsmet Paşa, Recep Peker, Necip Ali Küçüka, Cevdet Kerim İncedayı, Celal Bayar gibi siyasîlerin verdikleri nutuk metinleri yanında Kesler tarafından halkevinde verilen "Büyük Şehrin İçtimai Çehresi ve Zamanımızda Büyük Bir Şehirden Beklenen Vazifeler", Vasfi Rıza Zobu'nun "Amatör Tiyatrocular ve Tiyatrolar" konulu konferans metinleriyle bazı tebliğlere de (Dr. A. Süheyl Ünver, "Tıp Dilinin Gidişi") yer verildiği görülmektedir. Nahit Sırrı Örik'in Anadolu'ya ait gezi notları ile "Bir Küçük Çocuk" yazısı, Halide Nusret Zorlutuna'nın "Benim Küçük Dostlarım"dan bazı çocuk portreleri ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Annemin Ölümü", Reşat Nuri Güntekin'in "Küçük Şehirlerde Cuma" gibi yazıları dergideki hatıra yazılarından. Sadri Etem Ertem, Nahit Sırrı, Örik, Naki Tezel hikâyeleriyle; Orhan Seyfi Orhon, Şükûfe Nihal Başar, Halit Fahri Ozansoy, İlhami Bekir Tez şiirleriyle yer almış belli başlı isimlerdir. Adı geçenlerden başka Falih Rıfkı Atay, Hasan Âli Yücel, Mehmed Halid Bayrı, Agâh Sırrı Levend, Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, Suut Kemalettin Yetkin, Faruk Nafiz Çamlıbel, Yaşar Nabi Nayır, Cemil Sena Ongun, Elif Naci, M. Şakir Ülkütaşır, Tahsin Banoğlu, Ragıp Özdem, Zahir Sıtkı Güvem-

li, Sadi Yaver Ataman, Aziz Ogan, Yavuz Abadan, M. Ragıp Kösemihal (Gazimihal), Ceyhun Atuf Kansu, Tahir Alangu, Münir Süleyman Çapanoğlu da derginin yazarları arasında sayılabilir. İlk sayıda, Mehmet Emin Erişirgil tarafından Bergson'dan tercüme edilen "Ahlâk ve Dinin İki Kaynağı" adlı eserin formalar halinde ilâve şeklinde verileceği ilân edilmiştir. Temmuz 1933'te çıkan 10. sayıda "Ahmet Haşim'e Ait Hâtıralar" başlıklı bir özel bölüm açılmış, 11-14. sayılar birleştirilerek hacimli bir cilt halinde Cumhuriyet'in onuncu yıl dönümü sayısı olarak çıkarılmıştır. Ölümü üzerine Abdülhak Hâmid'e ayrılan 54. sayı da (Haziran 1937) özel sayılardandır. Songül Uğur, *Türkiye Cumhuriyeti'nin "Halka Doğru" Politikasında Yeni Türk Mecmuası'nın Yeri* adıyla yüksek lisans tezi hazırlamıştır (2003, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Yıldız Akpolat Davut, "İstanbul Halkevi Yayın Organı: Yeni Türk Mecmuası (1932-1943)", *Türkiye Günlüğü*, sy. 40, Ankara 1996, s. 76-92; "Yeni Türk", *TDEA*, VIII, 587; Mahmut H. Şakiroğlu, "Yeni Türk", *DBİst.A.*, VII, 468.

ÂLİM KAHRAMAN

YENİ VÂLİDE KÜLLİYESİ

Üsküdar'da

XVIII. yüzyılın başlarında inşa edilen külliye.

Üsküdar İskele Meydanı'nın sol tarafında yer almaktadır. Klasik Osmanlı mimarisinin son ve Lâle Devri'nin en önemli örneği olan külliye III. Ahmed'in annesi Gülnüş Emetullah Sultan tarafından yaptırılmıştır; diğer vâlide sultan külliyelerinden ayırt edilebilmesi için bu isimle anılmıştır. Cami, sıbyan mektebi, imaret, türbe, hazire, sebil, çeşmeler, abdest muslukları, helâlar, su haznesi, gusülhâne, meşruta, dükkânlar ve hünkâr kasrından meydana gelen külliyenin inşasına 23 Şâban 1120 (7 Kasım 1708) tarihinde başlanmış, 15 Muharrem 1123'te (5 Mart 1711) ibadete açılan camiden sonra (Silâhdar, II/2, s. 246, 269; Râşid, III, 252, 347) diğer yapıların inşasına devam edilmiştir. Caminin inşa kitâbesi 1122 (1710) tarihini taşır. Külliyyeye XIX. yüzyılda yangın havuzu ve muvakkithâne ilâve edilmiştir. Yapılarda kullanılan mermerler Marmara adasından temin edilmiştir. Külliyenin dönemin Hassa başı mimarı Kayserili Mehmed Ağa tarafından inşa edilip edilmediği kesin olarak bilinmemektedir. Külliyyede klasik normların etkisi